

Відгук отримано

03.12.2021 р.

Голова спеціалізованої

вченої ради ДФ 64.051.031

Др Надія Максименко

Голові спеціалізованої вченої ради

ДФ 64.051.031

Харківського національного

університету імені В. Н. Каразіна

61022, м. Харків, майдан Свободи, 4

ВІДГУК

опонента, кандидата географічних наук, доцента,
доцента кафедри економічної та соціальної географії географічного факультету
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Провотар Наталії Іванівни

на дисертаційну роботу

аспірантки кафедри соціально-економічної географії і регіонознавства

факультету геології, географії, рекреації і туризму

Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна

Логвинової Марини Олександрівни

на тему: «Суспільно-географічні особливості вимушених міграцій у

прикордонних регіонах Східної України»,

що подана на здобуття ступеня доктора філософії

за спеціальністю 103 – Науки про Землю з галузі знань 10 – Природничі науки

Актуальність обраної теми дослідження. Дисертаційна робота Логвинової М. О. є першим в Україні суспільно-географічним дослідженням внутрішньої вимушеної міграції населення внаслідок воєнного конфлікту на Донбасі та окупації частини території Донецької і Луганської областей. Вимушена міграція суттєво вплинула на динаміку чисельності і демографічні характеристики населення різних регіонів, зайнятість, безробіття та кон'юнктуру на регіональних ринках праці, соціально-економічні процеси в регіонах, рівень та якість життя мігрантів. Масштаби вимушеної міграції населення зумовили посилену увагу до дослідження регіональних її особливостей в контексті ефективного використання людського потенціалу мігрантів, їх адаптації до нових умов життя. Тому дослідження суспільно-географічних особливостей вимушених міграцій у прикордонних регіонах Східної України з метою обґрунтування напрямів регіональної міграційної

політики з питань вимушеної міграції, безсумнівно, становить значний як науковий, так і практичний інтерес.

Обрана тема цілком відповідає проблематиці дисертацій з галузі знань 10 «Природничі науки» та спеціальності 103 «Науки про Землю».

Дисертаційна робота Логвинової М.О. пов'язана з напрямками наукових досліджень кафедри соціально-економічної географії і регіонознавства Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна: «Суспільно-географічні особливості стійкого регіонального розвитку (на прикладі Харківської області)» (2015–2017 рр., ДР № 0115U000504), «Формування людського потенціалу України через нівелювання демографічних проблем» (2018 р., ДР № 0118U006480),), «Великий Харків: обґрунтування та теоретико-методичний базис дослідження сучасних процесів агломерування» (ДР № 0121U113116). Частина роботи виконувалась в рамках міжнародного міждисциплінарного проекту «Ukrainian geopolitical fault-line cities: urban identities, geopolitics and urban policy» (№ проекту 287267) спільно з університетом Осло (Норвегія), зокрема тема «Accommodating displaced persons from the Donbas and Crimea in Ukrainian cities» («Розміщення вимушених переселенців з Донбасу та Криму у містах України»).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Наукові положення та висновки представлені у дисертації М.О. Логвинової є достовірними, науково обґрунтованими і підтвердженими практичними впровадженнями, про що є відповідні довідки.

Отримані здобувачкою висновки дисертаційної роботи характеризуються достатньо високим рівнем обґрунтованості на основі опрацювання 238 джерел наукових і методичних праць і застосування сукупності ефективних загальнонаукових та конкретно-наукових методів дослідження вимушених міграцій, зокрема аналізу і синтезу, порівняльно-історичного, порівняльно-географічного, ранжування, групування, графічного, картографічного, методу SWOT-аналізу, кластерного аналізу, методу ІФВ-моделювання. Використання

різноманітних наукових методів на різних етапах дослідження дало змогу дисертантці в повній мірі розкрити поставлені у роботі завдання.

Наукові положення, що виносяться на захист, аргументовані аналізом достатньо широкої інформаційної бази, зокрема, систематизованих та оброблених автором статистичних даних Державної служби статистики України, Міністерства соціальної політики України, Державного центру зайнятості України та регіональних центрів зайнятості, Головних управлінь статистики у Донецькій, Луганській та Харківській областях, що дало можливість сформувати базу даних із 92 показників для виявлення просторово-часових та структурних особливостей вимушено переселених осіб у прикордонних регіонах Східної України.

Викладені у вступі та розділах основної частини роботи положення, які стосуються постановки проблеми в цілому, окремих її аспектів, переконують у тому, що відповідні питання є теоретично і практично важливими, мало розроблені з позицій суспільно-географічної науки та перспективні для подальших досліджень.

Наукова новизна положень, висновків та результатів, одержаних у дисертації. Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що за характером і змістом розглянутих питань дисертація є першим суспільно-географічним дослідженням вимушених міграцій на Сході України. У дисертаційній роботі Логвинової М.О. вперше з позицій суспільної географії визначено, обґрунтовано та систематизовано передумови, які вплинули на виникнення вимушених міграцій у прикордонних регіонах Східної України (с. 95-146); здійснено комплексний аналіз просторово-часових особливостей вимушених міграцій у прикордонних регіонах Східної України (с. 149-174); виконано ІФВ-моделювання вимушених міграцій на основі навантаження вимушено переселених осіб на місцеве населення у прикордонних регіонах Східної України (с. 215-221), проаналізовано особливості інтеграції внутрішньо переміщених осіб до приймаючих громад на основі результатів проведеного опитування (с. 190-214).

Дисертанткою удосконалено поняттєво-термінологічний апарат суспільно-географічного дослідження вимушених міграцій за рахунок уточнення понять «міграційний процес» (с. 37-40), «регіональна міграційна система» (с. 29-35), суспільно-географічний підхід до проведення дослідження вимушених міграцій на основі використання міждисциплінарних підходів, філософських, загальнонаукових та конкретно-наукових методів дослідження, зокрема, методу ІФВ-моделювання, опитування. В дисертаційній роботі подальший розвиток отримав пошук шляхів вирішення проблем вимушених мігрантів за рахунок розробки науково обґрунтованих напрямів регіональної міграційної політики у прикордонних регіонах Східної України (с. 226-227, с. 312-314).

Таким чином, ступінь наукової новизни проведеного дослідження, сформульованих у ньому положень, висновків та рекомендацій відповідає вимогам, які ставляться до дисертацій на здобуття ступеня доктора філософії.

Стиль викладання дисертації, відповідність її тексту встановленим вимогам. Дисертаційна робота за структурою, змістом, обсягом та оформленням відповідає вимогам Міністерства освіти і науки України, що висуваються до написання дисертацій на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальності 103 – Науки про Землю. Виклад матеріалу дисертаційної роботи досить логічний, міркування аргументовані, висновки переконливі, мова дисертаційної роботи грамотна і термінологічно точна.

Дисертаційна робота Логвинової М. О. містить теоретичні положення і висновки, сформульовані дисертанткою особисто. Використані у дисертаційному дослідженні ідеї і положення інших науковців мають відповідне посилання і використані з метою підкріплення ідей автора. Отже, робота повною мірою відповідає вимогам академічної доброчесності і не містить академічного плагіату.

Практичне значення отриманих результатів. Отримані результати дисертаційного дослідження Логвинової М.О. мають теоретичне та практичне значення. Наукове значення виконаного дисертаційного дослідження полягає в

удосконаленні теоретичних положень та методичних підходів суспільної географії щодо дослідження регіональних міграційних систем.

Теоретичні положення, узагальнення й висновки дисертації можуть бути враховані при розробці оновленої державної Стратегії інтеграції внутрішньо переміщених осіб до приймаючих громад, регіональних стратегій, програм соціально-економічного розвитку прикордонних регіонів Східної України, слугувати основою для розробки регіональної демографічної політики. Отримані результати дисертаційного дослідження апробовані адміністрацією Немишлянського району Харківської міської ради при підготовці пропозицій щодо шляхів реалізації Програми сприяння безпечній життєдіяльності у сфері соціального захисту населення м. Харкова на 2021-2025 роки, спрямованої на створення ефективної системи соціального захисту мешканців міста.

Окремі положення дисертаційної роботи рекомендовані до використання при розробці навчальних програм, навчально-методичних комплексів та викладання навчальних дисциплін «Географія населення з основами демографії», «Основи соціальної географії», «Географія Харківської області з основами регіонознавства», «Практикум з проблем регіонального розвитку» у Харківському національному університеті імені В. Н. Каразіна.

Оцінка змісту дисертації. Загальна побудова дисертації Логвинової М.О. є логічною, дослідження є завершеним, про що свідчать отримані відповідно поставленої мети і наукових завдань результати. Дисертація Логвинової М. О. є цілісною, самостійною науковою працею, містить теоретично обґрунтовані новітні наукові результати, які розв'язують важливу для України проблему вимушених міграцій населення.

Дисертаційна робота представлена у вигляді рукопису, який виконано відповідно до нормативних вимог, що встановлені для оформлення результатів наукових досліджень дисертаційного рівня. Робота написана державною мовою. Зміст дисертації відповідає галузі знань та спеціальності, за якою робота подана до захисту.

Структурно дисертація складається зі вступу, трьох розділів, які охоплюють 15 підрозділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел та додатків.

У першому розділі «Теоретико-методичні засади суспільно-географічного дослідження вимушених міграцій як складової міграційних процесів» розглядаються міграційні процеси у рамках регіональної міграційної системи, відповідно до чого ґрунтовано чинники функціонування, розкрито структуру, властивості, спосіб функціонування регіональної міграційної системи; здійснено аналіз зарубіжних та вітчизняних досліджень вимушених міграцій населення; запропоновано методологічні підходи та методику дослідження.

Другий розділ «Передумови вимушених міграцій у прикордонних регіонах Східної України» присвячений аналізу передумов виникнення вимушених міграцій на Сході України та аналізу сучасної міграційної ситуації у прикордонних регіонах Східної України.

У третьому розділі «Просторові особливості вимушених міграцій у прикордонних регіонах Східної України» виділено етапи та хвилі вимушених міграцій в Україні, проведено просторово-часовий аналіз внутрішньо переміщених осіб у прикордонних регіонах Східної України, визначено проблеми ВПО, особливості їх інтеграції до приймаючих громад. Виконано просторове моделювання інтегральної функції впливу за чисельністю ВПО за містами обласного значення та за районами прикордонних регіонів Східної України, проведено ранжирування, групування та виконано кластерний аналіз міст обласного значення та районів прикордонних регіонів Східної України за структурно-демографічними показниками ВПО. Дисертанткою розроблено заходи регіональної міграційної політики з питань вимушеної міграції у прикордонних регіонах Східної України.

Повнота викладу результатів дисертаційного дослідження та наукових положень в опублікованих працях обумовлюється, перш за все, активною апробацією результатів дисертаційного дослідження Логвинової М. О. у наукових публікаціях – фахових наукових виданнях України та виданнях

України, які входять до категорії «А», індексуються наукометричною базою Web of Science, опублікованих тезах доповідей на науково-практичних конференціях (у тому числі міжнародних), семінарах, круглих столах тощо. В наукових публікаціях повною мірою відображені наукові здобутки дисертантки. Про сумлінність дисертантки при підготовці дисертаційного дослідження свідчить і те, що кількість опублікованих за темою дисертації наукових праць значно перевищує встановлені мінімальні кількісні показники – основні положення і практичні висновки дисертаційного дослідження викладені у 32 наукових працях, з яких 10 наукових статей, у тому числі, дев'ять статей у наукових фахових виданнях України, які відображають усі розділи дисертаційного дослідження.

Дискусійні положення дисертаційного дослідження, зауваження та пропозиції. Позитивно оцінюючи дисертацію Логвинової М. О., звернемо увагу на окремі суперечливі положення, які потребують додаткової аргументації в процесі публічного захисту роботи:

1. У дисертаційній роботі наведено логічну схему видів та причин вимушеної міграції (с. 49), на якій причинами визначено переміщення внаслідок конфліктів, стихійних лих, розвитку та для виживання. Остання причина – «для виживання» – потребує уточнення, адже і попередні пов'язані із фізичним, економічним, психологічним виживанням, що власне відображено у авторському визначенні внутрішньо переміщеної особи (с.51).

2. Другий розділ дисертаційної роботи присвячено аналізу передумов вимушених міграцій у прикордонних регіонах Східної України. Проте результати аналізу швидше говорять про оцінку передумов виникнення конфлікту та збройної агресії, а не лише вимушених міграцій. Тобто варто було б розрізнити передумови виникнення конфлікту і передумови виникнення вимушених міграцій (як наслідку цього конфлікту).

3. На с. 31-32 представлено ієрархію міграційних систем, що включає мега-, макро-, мезо-, мікро- та локальний рівні. Відповідно, на думку авторки роботи, мезорівень представлено регіональною міграційною системою як «сукупністю

субрегіональних міграційних систем» (с.33), а мікрорівень – «субрегіональною (обласною) міграційною системою». Це є дещо суперечливим, оскільки в суспільній географії просторова ієрархія, як правило, передбачає віднесення регіональних утворень обласного рівня до мезорівня, а внутріобласних – до мікрорівня.

4. На рис. 1.11 відображено підходи до суспільно-географічного дослідження вимушених міграцій (с. 72). Така схема є дещо еклектичною, оскільки водночас включає, наприклад, юридичний, індивідуальний та соціологічний підходи. Тобто виникає питання, йдеться про різні галузеві підходи чи застосування методів соціології або вивчення правових аспектів при саме суспільно-географічному дослідженні міграцій.

5. У дисертаційній роботі наявні окремі елементи описовості та деякі технічні огріхи. Наприклад, у таблиці 3.4 (с. 193) двічі повторюється «політика самопроголошеної влади» як привід вимушеної міграції.

Втім, вказані зауваження носять дискусійний характер і їх слід розглядати як шляхи подальшого розвитку обраного дисертанткою напрямку суспільно-географічних досліджень вимушених міграцій населення.

Загальний висновок та оцінка дисертації щодо присудження ступеня доктора філософії.

Дисертаційна робота Логвинової М. О. присвячена актуальній темі, має наукове та практичне значення, містить нові науково обґрунтовані результати, що в сукупності вирішують конкретне завдання – виявлення просторово-часових особливостей вимушених міграцій населення у прикордонних регіонах Східної України та обґрунтування напрямів регіональної міграційної політики з метою вирішення проблем внутрішньо переміщених осіб. Дисертаційна робота не містить запозичених висновків інших авторів і відповідає вимогам академічної доброчесності.

Дисертація Логвинової М. О. за змістом, структурою та оформленням відповідає галузі знань 10 – Природничі науки, спеціальності 103 – Науки про Землю, вимогам Наказу Міністерства освіти і науки України «Про

затвердження вимог до оформлення дисертацій» від 12.01.2017 року № 40 та «Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 06.03.2019 року № 167, а її авторка Логвинова Марина Олександрівна на основі успішного публічного захисту дисертації заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 10 – Природничі науки за спеціальністю 103 – Науки про Землю.

Офіційний опонент:

кандидат географічних наук, доцент,
доцент кафедри економічної та соціальної
географії географічного факультету
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

Наталія ПРОВОТАР

Підпис засідача
Вчений секретар НДЧ
Коршуляк Н.В.
22.10.2021р

